

UNITÁRIUS ÉLET

XXXV. ÉVFOLYAM, 4. SZÁM

1981. JÚLIUS–AUGUSZTUS

RESTITUTION DE SERVET

Szervét Mihály 1511–1553.

Az „El Pais” című madridi napilap 1980. november 8-i számát Svájc spanyolországi nagykövete M. A. L. Natural eljuttatta Genf város tanácsához, francia fordításban, azzal a kérés-sel, hogy gondoskodjanak annak minél szélesebb körű terjesztéséről. Így jutott el az alábbi cikk a Genfben megjelenő *Le Protestant* c. francia nyelvű protestáns szemléhez, ahol azt RESTITUTION DE SERVET c. közreadták. E francia nyelvű közlés fontosabb adatait foglaljuk össze az alábbiakban.

Menéndez y Pelayo (1856–1912) ismert spanyol irodalomtörténész többek között könyvet írt „A spanyol eretnekek történetéről”. Ebben állapítja meg azt, hogy Szervét máglyájával ellobbant a régi értelemben vett panteizmus, a modern pedig Giordano Brunoéval kezdődött. A tudós szerző nem a legszerencsésebben foglalkozott Szervét életművével.

Szervét spanyol nyelvű életrajzai

Az utóbbi időkben José Goyannes és José Barón foglalkoztak mélyrehatóbban Szervéttel. Utóbbi vitatja azt a korábbi megállapítást, hogy Szervét születési helye Tudela lett volna és megállapítja, hogy szülőhelye Villanueva de Sijena. E megállapítás helyességét több újabb szerző is bizonyítja.

E kis helységet elsősorban Don Julio Arribas Salaberri emelte ki az ismeretlenségből azzal, hogy itt megalapította a Szervét Mihályról elnevezett tudományos intézetet. A kis falunak mindössze száz lakója van, de igen büszkék egykori szülöttjükre, és a kis múzeumban spanyol és külföldi tudósok tartanak konferenciákat. Az előadásokat utóbb közre is adják. Legutóbb Genf város szabadelvű protestáns lelkésze, dr. Henry Babel tartott itt előadást.

Meg kell emlékeznünk egy, az Egyesült Államokban élő jeles spanyol tudósról, Angel Alcaláról, aki a New York-i City University professzora. Alcalá az utóbbi esztendőket Szervét nagy művének, a „Restitutio Christianismi” tanulmányozásának szentelte.

A múltban ugyanis spanyol földön nem sok gondot fordítottak Szervét tanulmányozására és megismerésére. Ennek oka az a fékező erő volt, mely századokon keresztül a spanyol kultúra számos értékével

együtt Szervétet is eretneknek minősítette. Azok a kevesek, akik személyével a múltban foglalkoztak, csak irodalmi, vagy színpadi témaként használták.

Alcalá nagy erővel vetette magát a hálátlan feladatba, és vállalkozott arra, hogy alaposan tanulmányozza Szervétet és főművét.

Szervét Restitúciója

A Francisco Vega Diaz által írt és a bevezetőben említett írás elmondja, hogy Alcalá legutóbb fordításban tette közzé a Christianismi Restitutio-t, s azt gazdag előszóval és részletes kommentárokkal látta el. Így ma már egy eddig ismeretlen Szervéttel találkozhatunk, akinek gondolatai — vitán felül — páratlan jelentőségűek. Az európai bölcsellettörténetben Alcalá munkája megillető helyére helyezi Szervétet, amit a korábbi századok tőle szülőhazájában megtagadtak. Ma már a spanyol olvasó is láthatja, hogy Szervétnek a XVI. század kimagasló hittudósai között van a helye.

Alcalá szerint ma már senki sem állíthatja azt, hogy Szervét egyszerű panteista gondolkodó, és nem lehet jelentőségét arra szűkíteni, hogy érdeme csupán a tudón keresztüli vérkeringés felfedezése volt. Szervét szerint — Alcalá fogalmazásában — a lélek Isten vérben megnyilatkozó fuvalma. Szervét felfedezése nemcsak orvosi természetű, hanem teológiai és bölcséleti is. Alcalá szerint Szervét, „külön világába tartozik, mint a tomista bölcsélet angyalai, és különleges alkat”, kivételes emberi jelenség.

Alcalá tudományos kutatása és alapos, szakszerű magyarázatai után ma már a spanyolok közül sem foglalkozhat senki felületesen Szervéttel, és nem nyilváníthatja e lángészt „bolondnak” vagy a történelem különlegességének. Alcalá tanulmányának megjelenését a Juan March alapítvány tette lehetővé. A kiadással kapcsolatosan az egyetemi spanyol alapítvány igazgatójának, Don Pedro Sainz Rodrigeznek az érdemei is elvitathatatlanok, hiszen egy 821 oldalas tanulmánykötet megjelenését tette lehetővé, és ezzel gazdagította hazája történetét. E hatalmas mű érdeme az, hogy Szervétet az értetlenség és tudatlanság sötét-ségéből visszahelyezték a nagy spanyol keresztény bölcselők sorába.

Dr. Ferencz József

AZ IARF HOLLANDIAI KONGRESSZUSÁN egyházunk küldöttségét dr. Ferencz József püspök és Bartók Béla főgondnok vezették, akiket elkísért feleségük is. Részt vettek az üléseken Bajor János egyházi főjegyző, dr. Kiss József budapesti gondnok és felesége, valamint Szent-Iványi Ilona lelkész, püspöki titkár.

Az I. A. R. F. Kongresszusa

Leeuwenhorst, Hollandia

Az 1981. július 24–31. napjain tartott világgongresszuson sokan szólaltak fel és szólaltak hozzá a vallási életben is megnyilatkozó változások problémáihoz. Az alábbiakban a Leideni Egyetem Teológiai Fakultásán 1978 óta, a remonstráns egyház rendszeres és gyakorlati teológiai szakcsoport professzorának, dr. Else J. Kuipernek a felszólalását ismertetjük (született 1929-ben). Leideni teológiai tanulmányainak befejezése után egy évet az amerikai Harvard Egyetemen töltött, ahol Paul Tillich tanítványa volt. Doktorai szigorlatát is Tillich teológiájának szimbolikájából szerezte. A szerző tagja a Remonstráns Egyház Igazgató Tanácsának és a Hollandiai Egyházak Tanácsa vezető grémiumának.

Problémák és megoldások

Az emberi tudás gyarapodásával az ember egyre inkább felelős a jövőért, egyéni és társadalmi téren. A tudomány lehetővé teszi különböző folyamatok, kísérletek megkezdését, hogy azokat kívánatos célokhoz vezessük, kerülve a nem kívánt végeredményt. A természet, a társada-

lom és a tudomány kölcsönviszonyban állnak az emberi felelőséggel.

Ezért sokkal nagyobb a ma emberére eső értelmi és erkölcsi felelőség, mint korábbi időkben. Ha elfogadjuk ezt a felelőséget, részt kell vennünk a problémák megoldásában. Ez annyit jelent, hogy vitatkoznunk, küzdenünk kell.

Ez olyan kérdésekhez vezet, mint: „Tud-e a vallás vitázni?”; „Részt vehet-e a vallás a problémák megoldó stratégiák fejlődésében, végrehajtásában?”; vagy „A vallási érdeklődés inkább a misztérium, mint a problémák megoldása felé irányul?”

Nem lenne igazságos, ha a vallás nyelvét azonosítanánk az emocionálizmussal és az irracionálizmussal. Kritikusoknak kell lennünk az olyan vallási megújulásokkal szemben, amelyek sértik az ember érzelmi és intellektuális megnyilvánulásait.

A vallás a modern társadalomban nem a tudomány és a technika ellensúlyaként játszik szerepet. Isten szeretete nemcsak a szív dolga, hanem az értelemé is. Ne tévesszük össze az emberi élet irracionális aspektusait a vallásiakkal. A vallásnak nem önvédelemből van szüksége párbeszédre, hanem az ember számára élő fontosságú problémák megoldásához.

Ha a vallás nem is kínál egyedi megoldást, hozzájárul a problémamegoldó folyamat fejlődéséhez. A

tudományos és világi gondolkodás elkülönített problémákra és megoldásokra koncentrál, a vallás történetiségükben szemléli azokat — a szenvedés és a megváltás fényében. Javasoljuk azt a gondolatot, hogy: a probléma, problémáink látóhatárán az emberi szenvedés — és a megoldás, megoldásaink látóhatárán a megváltás. Azt hiszem, ezen az alapon a vallás képes hozzájárulni a fejlődéshez.

A vallásnak vigyáznia kell, ne-hogy tudás nélküli szeretetté váljék. A vallás mindaddig képes vitázni, míg a tudás és a szeretet közti űrt áthidalja. A megváltás nemcsak a szeretet dolga, beteljesüléséhez a tudásra is szükség van.

Ha a szenvedést lefordítjuk a problémák nyelvére, nem tudná el-tüntetni az összes emberi szenvedést.

A szeretet és a tudás, a szenvedés és a problémák, a megoldások és a megváltás közötti nélkülözhetetlen összefüggést úgy tekinthetjük, mint az emberi szenvedés és a megváltás utáni vágy bizonyítékát. Ehhez hinniünk kell, hogy Isten ebben a végtelen fejlődésben, mint alkotó és megváltó lélek jelen van. Életünk újraformálódik a fejlődésben, ahol folyamatosan a tudáshoz és szeretethez kell viszonyulnunk, annak a kérdésnek a fényében, hogy mit tehetünk az emberiség érdekében.

Ford.: Szent-Iványi Ilona

Amerikai egyházi személyek látogatása

Májusban dr. Arthur SCHNEIER New York-i főrabbi, a *Lelkiismeret Felhívása Alapítvány* elnöke vezetésével felekezeti küldöttség látogatott hazánkba, egy hazai küldöttség látogatását viszonyozva. A küldöttség tagjai látogatást tettek a katolikus, a református, az evangélikus, a baptista és a zsidó egyházak vezetőinél, és felkeresték azok jelentős intézményeit.

A küldöttséget fogadta Miklós Imre államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke.

A házigazdai feladatokat és a programok egyeztetését nagy körültekintéssel dr. Pröhle Károly ökömenikus főtitkár végezte egy bizottság élén, melynek unitárius tagja Szent-Iványi Ilona püspöki titkár volt.

A küldöttség tagja volt dr. F. Forrester Church, a New York-i All Souls unitárius gyülekezet lelkésze, aki május 22–24. napjain Egyházunk vendége volt. Dr. Ferencz József püspök lakásán vacsorát adott vendégünk tiszteletére. Szombaton vendégünk egyházunk vezetőivel vidéki látogatáson vett részt. Megte-

kintették Gorsiumban az ásatásokat, és gyönyörködtek a balatoni táj szépségeiben. A vendég tiszteletére a *Kerekes házaspár* Balatonalmádiban ebédet adott.

Dr. Church vasárnap, május 24-én Hőgyes Endre utcai templomunkban prédikált, Szent-Iványi Ilona tolmácsolása mellett.

A gyülekezetnek a vendéget püspökünk mutatta be, és üdvözölte. Bartók Béla főgondnokunk hivatalos lengyelországi útja miatt nem vehetett részt a találkozón.

Dr. Church személyében a fiatalabb unitárius lelkész nemzedék jól képzett, tehetséges tagját ismerte meg egyházunk.

Az amerikai delegáció a Magyar Újságírók Országos Szövetsége székházában sajtótájékoztatót ismertette az 1965-ben alakult alapítvány céljait, tevékenységét. Elmondották, hogy fő céljuk: mozgósítani a lelkiismeret erejét a vallásszabadság ügyéért, minden hitfelfogás számára az egész világon. Az alapítvány küzd a nemzetközi megértésért, és nemcsak a különböző egyházi vezetők, hanem a vallási és laikus vezetők

közötti kapcsolat erősítését is szorgalmazva munkálkodik a népek közötti feszültségek enyhítéséért.

Merénylet a pápa ellen

A II. János Pál pápa elleni merénylet híre előző számunk zárta után érkezett meg Budapestre. Együttérzésünket kifejezésre juttattuk, és nem győzzük hangsúlyozni, hogy a terrorizmus, bárki ellen irányuljon is, elítélendő, és hogy az államok vezetőinek mindent meg kell tenniük annak megfékezésére.

Minden együttérzésünk azoknak az áldozatoknak a hozzátartozóival, akikről a hírközlő szervek szinte naponta beszámolnak. Egyházunk álláspontja a múltban is, ma is az, hogy a fennálló véleménykülönbségeket békés eszközökkel, tárgyalások útján kell megoldani.

Őszintén örvendünk annak, hogy a pápa az elszenvedett sérülések után felgyógyult és újra átvette felelős hivatala vezetését. A jó Isten adjon őszentségének erőt és bölcseséget, hogy a jövőben is az egymás mellett élés és a béke érdekében fejthessen ki munkásságot.

MIKLÓS IMRE ÁLLAMTITKÁR

AZ ÁLLAMI EGYHÁZÜGYI HIVATAL ELNÖKE TÍZ ESZTENDEJE TÖLTI BE FELELŐSSÉGTELJES TISZTÉT. MUNKÁJÁT ÁLLAMUNK VEZETŐI ÉS AZ EGYHÁZAK FELELŐSEI MÉLTÁN MEGBECSÜLIK. TISZTELETTEL KÖSZÖNTI E NEVES ÉVFORDULÓN A MAGYARORSZÁGI UNITÁRIUS EGYHÁZ.

MUNKA A TERMELŐSZÖVETKEZETEK BEN

Az egyházi lapok szerkesztői és munkatársai az Állami Egyházügyi Hivatal és a Magyar Újságírók Országos Szervezete rendezésében látogatást tettek a vácszentmiklósi termelőszövetkezetben Grnák Károly osztályvezető vezetésével. A szövetkezetben Furulyás János, a három község — Zsámbok, Valkó és Vácszentlászló — területén elterülő szövetkezet elnöke több mint egyórás tájékoztatójában igen élvezetes és szemléletes ismertetést adott a termelőszövetkezet területéről, a föld minőségéről, az öntözési és gázszolgáltatást igénybe vevő lehetőségekről. A szövetkezet a szép eredményeket felmutatók közé tartozik, dolgozói jól keresnek, a nyugalomba vonult tagok jelentős százaléka is alkalmi munkát vállal. Az 1958-ban alakult és azóta fokozatosan fejlődő szövetkezet gépi és más állóeszközeinek az értéke meghaladja a félmilliárd forintot.

A mintegy 2000 tag közül aktív dolgozó 1300, de a nyugdíjasok közül is több, mint 400-an részt vesznek a szorgos munkákban. A közeli városok diákjai is részt vállalnak az időszakos feladatok gyors megoldásában, s ezért megfelelő bért kapnak. A szövetkezet elmúlt éveinek termelési eredményei állandóan gyarapodnak, jó munkájukat dícséri az a sok oklevél, mely a tanásterem falait díszíti.

A szóbeli tájékoztatás után az elnök körbevezette a megjelenteket a szövetkezet különböző munkaágazatai központjaiban. A jelentős értéket képviselő tehenészetben csak távolról gyönyörködhettünk a szépen

ápoltságát és saját üzemükben magyar tarkával keresztezett kanadai tehenekekben, a dolgozók is csak fertőtlenítés és fürdő után léphetnek be a belső területekre. Az itt dolgozók keresete igen magas. A termelt tejet saját üzemükben dolgozzák fel. Az egyre több budapesti üzletben vásárolható zacskós Galga-tej az ő munkájuk gyümölcse. A szövetkezet csak kevés termelési ágazatot művel. Búzát termelnek 1500 hektáron és külföldi exportra és konzervgyárak részére borsót néhány száz hektáron. Magasan képzett vezetőgárda irányítja a munkát, és igen nagy a középfokú végzettséggel rendelkező technikusok száma.

Igen jelentős a szövetkezet lucernatermelése. Ezt saját üzemükben szárítják és feldolgozva exportálják, minden mennyiségre szerződéses vevők a legjelentősebb nyugati importőrök. Saját víztárolójuk a horgászok paradicsoma, de főként az öntözéses gazdálkodás bázisa. Még látványosnak is szép a fóliasátrak sora, ahol palántákat előnevelnek a piac részére. Paradicsomot és paprikát adnak át a konzerviparnak.

Örömmel vettünk részt a látogatáson, mert közelről láthattuk egy eredményes termelőszövetkezet fejlődő, szép munkáját. A tagok egy része és a nyugdíjasok közül is sokan a háztáji és a kisegítő gazdaságokban is eredményesen tevékenykednek, s ezt az ágazatot is támogatja a szövetkezet. Köszönjük Furulyás János elnöknek a tájékoztatót, a bemutatást és jó időjárást, további sikeres munkát kívánunk.

Lessing-évforduló

Gotthold Ephraim Lessing (1729—1781) halálának 200. évfordulója alkalmából a külföldi szabadelvű protestáns lapokban több megemlékezést olvastunk. A svájci német ajkú protestánsok lapjában a Schweizerisches Reformiertes Volksblatt-ban Peter Niederstein lelkész, a francia nyelvű svájci protestánsok genfi szemléjében, a Le Protestant-ban Bernard Raymond lausanne-i lelkész, teológiai professzor emlékezett.

Lessing a mi számunkra azért is nevezetes, mert ő volt az első, aki a XVIII. században a tudományos élet figyelmét felhívta a XVI. századi heidelbergi antitrinitáriusokra: Neuserre és Gliriusra.

Pirnát Antal kandidátus „Die Ideologie der Siebenbürger Antitrinitarier in den 1570 Jahren” (Akadémia Kiadó, Budapest 1961) c. munkájában olvashatjuk, hogy Lessing közölt először adatokat Neuser leveleiből és Glirius munkásságáról.

A heidelbergi unitáriusok közül Neuser és Glirius az 1570-es évek végén tanításaik miatt menekülni kényszerültek, és rövid ideig Kolozsvárt az unitáriusok kollégiumában tanítottak is. Lessing, Voltaire és Rousseau kortársa volt, de más gondolatokkal tette munkásságát ismertté.

A Lessing Akadémia előtt 1979-ben tartott beszédében Walter Scheel, akkori német szövetségi elnök, a következő önkritikus szavakkal fejezte be megemlékezését: „Nem tett jót nekünk, hogy Lessinget el-

felejtettük. Ezt ne ismételjük meg!” Lessing a brutális, erőszakos nacionalizmus barbársága ellen szól. Ezért a hitleri korszakban tiltották. A bölcs Náthán küzdött az ortodoxia, a mindent jobban tudó ideológia fajtái ellen, melyek az egyénnek az örök üdvönyt nevében megtiltják az önálló gondolkodást, cselekvést, az önálló létet. E mögött az a meggyőződés húzódik meg, hogy aki magát az igazság birtokosának hiszi, az elnyomja a másként gondolkozókat. Lessing ezt úgy fejezte ki, hogy „Nem az az igazság, amelynek valaki birtokában van, hanem az őszinte fáradtság, amelyet annak a célnak szentelt, hogy az igazság mögé kerülve adja meg az ember értékét. Nem a birtoklás által, hanem az igazság kutatása útján növekszik az ember ereje”.

Ezzel Lessing a tolerancia eszméjét is kimondta, illetve a bölcs Náthán alakjában megszemélyesítette. A tolerancia eszméje nem csupán mások érvényesülésének megengedésében teljesedik ki, hanem a meggyőződések aktív cseréjében, a minden oldalon nyitottságra való készenlétben, abban a tudatban, hogy az igazság még mindig előttünk áll.

Ma, amikor az egyházban és a társadalomban az emberi jogok megvalósításán fáradozunk, erre is gondolnunk kell.

Szent-Iványi Ilona

ÚJ MAGYAR BIBLIAFORDÍTÁS

— Unitárius értékelés —

A magyar nyelvű Bibliát a lelki igény és belső szükség hozta létre. A szerzetesházak szerény kezdeményezéseit a kódexek őrzik. Eleinte zárt kör, a kolostorok cellái számára készültek a szövegmásolatok. (Az egyszerű embernek mindig a „szegények bibliája” volt a közvetítő, s nem az írott, később a fordított szöveg.)

A magyar humanisták kísérleteinek az első nyomtatott bibliai könyvek, részletfordítások köszönhetőek. A reformáció által felkeltett nagy éhség, az az igény, mely minden olvasni tudó később kívánta adni a Bibliát, a reformáció első eredménye. *Károli Gáspár* fordítása századokra határozta meg nemcsak a magyar protestáns teológia fejlődését, hanem az irodalomra is kiterjedően rányomta bélyegét. *Ady* költészetében még századunk elején is mutatta ennek az egyszerű és soha meg nem ismételt fordításnak a jelentőségét.

A protestáns Biblia példája hozta létre a katolikus fordítások magyar nyelvű, nyomtatott őstípusát.

A nyelv és irodalmi műveltség fejlődésével párhuzamosan jöttek az első fordítások revíziói iránti igények, már a XVII. században *Szenczi Molnár Albert* és a század elmúltával *Misztófalusi Kiss Miklós* nyelvileg revideált „aranyos” Bibliájával. Így jutottunk el a múlt századvég jelentős és alapos munkájához, és 1938 óta forgattuk a revideált *Károli Bibliát*, amellyel mi felnőtünk, s amelyhez ifjúságunk és férfikorunk nosztalgiai olyan sok érdemi kapcsolattal kötnek még ma is. *Heltai Gáspárral* szólva „vigasztaló könyvecske” volt és maradt minden protestáns, és köztük unitárius nemzedékek számára.

Az állandóan megújulni kész lelki életünk nagy követelése volt az új igény, mely a tudós kritika és a századok mélyében felhalmozódott tudás, adatok tömege, a nyelvészet hatalmas fejlődése a mindig fokozódó igény követelésére létrehozta az 1975-ben nyomtatásban megjelent új magyar nyelvű bibliafordítást. Értékeljük a feladatnak igényességét, emelkedett nyelvi törekvéseit és azt, hogy nem újabb biblia-reviziót, hanem a szó igaz értelmében új fordítást adtak.

Az alábbiakban néhány észrevételt kívánunk tenni az új fordításra unitárius hitelvi szempontból.

Az Újtestamentumban két olyan hely található, amelyek unitárius szempontból rendkívül fontosak. Ezek Mt 28,19–20 és 1Jn 5,7. Egyiknek sem találjuk párhuzamát sem az Ó-, sem az Újszövetségben, mindkettő egyedülálló hely.

A Mt 28,19–20, az új fordításban lényegileg változatlanul maradt, csupán stiláris különbség figyelhető meg. „Menjetek el tehát, tegyetek tanítvánnyá minden népet, megkeresztelve őket az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevében, tanítva őket, hogy megtartsák mindazt, amit én parancsoltam néktek. És íme én veletek vagyok minden napon a világ végezetéig”. Ezt a helyet a bevett szöveg és apparátusa attestálja. A legrégebb verziók lényegében betűhűséggel és csaknem teljes egyöntetűséggel adják. A fordítók tehát itt semmit sem tettek és nem is tehettek mást, mint korunk nyelvén adták vissza, minden lényeges változtatás nélkül.

Enyedi György unitárius püspök (1592–1597) híres munkájában magát a helyet hitelesnek tartja, és nem tud olyan változatról, amelyben nem jön elő. Csupán az e helyhez fűzött értelmezést tartja helytelennek. „Nam baptismas, in sacris literis, nusquam Sacramentum dicitur, sed vox illa posterioribus seculis in Theologiam irrepsit” (III. lap). *Toroczkai Máté* unitárius püspök (1601–1616) fordításában: „Mert az keresztesség soham a Sz írásban Sacramentumnak nem mondatik hanem az az ige utolsó időben csúszott bé az Theologiában” (217. l.).

A másik hely a híres comma Joanneum — a jánosi szakasz — már megfelelő eljárásban részesült. Ez a hely hosszú viták okozója volt már a XVI. században.

Az első lépést *Erasmus* (1464–1536) tette 1516-ban megjelent Újtestamentuma kiadásával, ahol a szövegből kihagyta, minthogy a legfontosabb verziókban és éppen a korábbiakban nem jön elő. *Erasmus* később a kihagyás miatt, az őt ért támadások alatt meghajolt, és második kiadásába felvette.

Enyedi György ezt írja: Cum plurimi tam Graeci quam Latini codices, et cum Syrica, tam Germanica editio illum non habeant nihil ergo momenti et roboris, vel ad confirmandum, vel ad computandum habet” (425. l.).

Toroczkai Máté 1619-ben megjelent *Enyedi*-fordításában így adja a szöveget: „Holott sok Görög s Deák Bibliában nintsen, sem Syriai nyelven sem az Német Bibliában, semmi haszna és ereje nintsen hát, vagy az bizonyításra, vagy az megfelelésre” (702. l.).

Nestle ismert görög Újtestamentuma a 7. verset az apparátusba helyezi. A szöveg amúgy is zavaros, határozatlan érzik e vers betoldott jellege. Az apparátusban természetesen indokolja a szövegből való kiemelését. A fordítók, először a magyar nyelvű Biblia hosszú történetében, elfogadták a tudományosan és nemzetközileg már szentesített kiemelését, és a lap alján ezt a megjegyzést teszik. 1Jn 5,7: mert hárman vannak, akik bizonyosságot tesznek. Nagyon késői kéziratok hozzá teszik: a mennyben: az Atya, az Ige, a Szentlélek és ez a három egy.” Ezzel a magyarázattal még *Enyedi György* is megelégedne, aki különben így vélekedett: „Deinde Erasmus, Calvinus, Beza, Hemingius, et alij quam plurimi, Tripersonati Dei cultores, ultro fatentur. Hic agi de consensus, non essentiae, aut naturae unitate”.

Toroczkai Máté fordításában ezt olvassuk: „Oszton így Erasmus, Calvinus, Beza, Hemingius, és többen nagy sokan, Három személyű Istenec tisztelői önként megh vallyak, hogy itt nem az Állatnak, avagy természetnek egi voltáról, hanem az értelemnek egy voltáról szól az Apostol” (703. l.). Ezzel a megjegyzéssel ma is elégedettek lehetünk. Egy annyit vitatott interpolációt végre elért végzete a magyar nyelvű Bibliában.

Eltekintve sok stiláris változtatástól, meg kell említeni azt a javítást, amit a Miatyánkban tettek. A Mt 6,13-ban így szól az új fordítás: „és ne vigy minket kísértésbe”. *Gálfi Lőrinc* egykori professzorunk egy életen át küzdött ezért a fordításért mondván, hogy a kísértet megszemélyesítés, és mi kísértetekben nem hiszünk; a kísértés pedig objektív állapot, amikor az ember próbának, csábításnak van kitéve. Meg vagyunk elégedve ezzel a csekélynek látszó, de nekünk sokat jelentő javítással.

Ezek voltak a főbb pontok, melyeket unitárius szempontból kiemeltünk. Lehetnek és kétségtelenül vannak mások is. Egy általános megjegyzést még megkockáztatunk. Azok a közlések, viták, javaslatok, amelyek az új fordítással kapcsolatosan megjelentek és elhangzottak, sokakat meggyőzhetek arról, hogy mennyire hiteles, vagy éppen ihletett az új bibliafordítás szövege, nyelve, és hogy mennyire hiteles minden szava. Ezeknek a megfigyeléseknek a rendjén be kellett látni, hogy mennyire emberi alkotás a Biblia; hogy mennyi töprengésbe, megfontolásba, munkába és véleménycserébe kerül akárcsak egyetlen szónak, kifejezésnek a használata.

Az új fordítás szakaszos beosztású szövege nagymértékben olvasmányossá tette az új fordítást. Kár, hogy a fordítás apró munkájáról és történetéről — a hasonló angol és más nyelvű fordítások példája szerint az elő- és utószó nem közöl semmit. Ez meggyőzően igazolná a nagyközönség előtt azt, hogy a fordítás mennyire ihletett, így a fordításba vett eredeti szöveg is. Régészeti tájékoztató, egykori mértékekről, pénzekről stb. és egy sorozat jó térkép emeli a fordítás értékét.

Kolozsvár,

Dr. Lőrinczi Mihály

A Sátoraljaújhelyen élő 80 éves kövendi születésű, a kolozsvári Unitárius Kollégiumban végzett Szilágyi Dezsőről és értékes gyűjteményéről kívánunk szólni. Az adatokat a Népszabadság március 24-i számából vettük, ahol Gerencsér Miklós leírja, hogy a helyszínen saját szemével látta, kezével megsimogatta ennek a gyűjteménynek nem egy darabját. Legértékesebb darabja egy 1740-ből származó fehér fajansz rokokó kályha, amely ma is barátságos meleget áraszt a „múzeumlakás”-ban. S tovább az ámulatba ejtő vázák, szőnyegek, gyöngyök, szobrok, festmények, kimonók, szilkék, iparművészeti bútoremekek, melyek Szilágyi Dezső, a borász-szakember világláró hivatalos útjain gyűlték össze, hogy gyarapítsák édesanyjának Benes Irénnek, már Kassán megkezdett, s Aranyosszéken folytatott gyűjteményét.

A gyűjtemény minden darabja tulajdonképpen ritkaság számba menő érték, de mégis külön is érdemes megemlíteni egy Albániából származó kovácsoltvas *béklyót*, melyet feltehetően egy menekülő gályarab hagyott a zord hegyek között, továbbá egy *kapukulcsot*. E kapukulcs érdekes módon utal az unitárius vallású diáknak, Szilágyi Dezsőnek kolozsvári tanulóéveire. Abban az időben a kolozsvári Unitárius Kollégium igazgatója, dr. Gál Kelemen, egyszersmind a Mátyás király szülőházában levő könyvtárat is igazgatta. Szilágyi Dezső buzgó látogatója volt ennek a könyvtárnak, ezért az igazgató azt mondta neki: „Fiam, ide neked tetszés szerinti bejárást engedélyezek; itt egy kulcs, jöjj, amikor kedved tartja.” Így került az eleven eszű, könyveket szerető diák kezéhez Mátyás király szülőházának kapukulcsa, ami aztán a viszontagságos idők kényszere folytán nála is maradt, immár 63 éve. Mi is szeretettel gondolunk az idős Szilágyi Dezső bácsira, aki 1934 óta Sátoraljaújhelyen és környékén szívvel-lélekkel részt vesz az unitárius szörvány életében.

Beneze Márton

AZ ENSZ AZ ALKOHOLIZMUSRÓL

Az ENSZ munkatügyi szervezetének adatai szerint, az iparilag fejlett országokban aggasztó módon növekszik az alkoholizmus, a munkahelyi balesetek száma, és a bűnözés. Franciaországban a 15 éven felüli lakosság fejenként átlagosan 21,3 liter tiszta alkoholt fogyaszt évente. Spanyolországban az átlag 19,3 liter, Olaszországban 16,8 liter, az NSZK-ban 15,8 liter, Svájcban 13, Nagy-Britanniában 11 liter. Az Egyesült Államokban a felnőttek alkoholfogyasztási átlaga: 10,7 liter.

Júniusban Bartók Béla főgondnokunk az Amerikai Unitárius és Univerzalista Egyház vezetőinek meghívására látogatást tett Amerikában, és részt vett néhány ott tartott Bartók-ünnepségen is.

New Yorkban dr. Donald Harrington és felesége gyűlékezésében, a Community Church-ben tartott előadást. Ez alkalommal találkozott a nemrégiben hazánkban járt dr. F.

Church lelkesével is.

Főgondnokunk Philadelphiában június 12–20. napjain részt vett az amerikai unitáriusok évi közgyűlésén és édesapjáról is megemlékezett egy nagyszerű Bartók-koncerten.

Bartók Béla főgondnok még az IARF hollandiai kongresszusa előtt Kanadába is ellátogatott és ott több helyen tartott előadásokat.

Szovjet békeküldöttség Amerikában

A szovjet békeküldöttség, melyet Evgeni Fjodorov akadémikus vezetett, s melynek tagjai közt egy baptista lelkész is helyet foglalt, amerikai látogatása során január 11-én meglátogatta Plandome város unitárius gyűlékezését, ahol a fogadást követően ebédet adtak tiszteletükre. A küldöttséget köthetes amerikai

körútra a Kvékerek Szervezete hívta meg.

A plandomi gyűlékezést elnöke, Vernon Andrews elmondotta, reméli, hogy ez a látogatás a kezdete újabb találkozónak, mert hiszen az amerikai és a szovjet emberek egyetértése végül is elvezethet a le-szereléshez.

VALDENS LELKÉSZ, OLASZ SZENÁTOR DÍSZDOKTORÁTUSA

A franciaországi Montpellier-i protestáns teológiai fakultás doktorrá avatta Tullio Vinay valdens lelkészt, aki 1961 óta a szicíliai Riesiben végez szociális munkát a helység és a környék szegény parasztjai körében. A Servizio Cristiano óvodát, iskolát, középfokú ipariskolát tart fenn, és nemrégiben alakult meg egy szőlőművelő szakszervezete mintegy 600 taggal. A mozgalom a kisparasztok és a föld nélküli

napszámosok gondján igyekszik segíteni.

Tullio Vinay lelkészt a kommunista párt listáján, de független — pártunkívülként választották meg az olasz szenátus tagjául. T. Vinay lelkész 1934–36 között a fasizmus ellen fejtett ki Firenzében munkásságot, és ténykedését a protestáns országok elismeréssel figyelik, ennek jele volt a Montpellier-i tiszteletbeli doktorátus is.

Eine theologische Auseinandersetzung um den slowakischen Täufer und Spiritualisten

A krakkói tudós, a reformáció történetének szorgalmas kutatója, dr. Waclaw Urban, aki nyelvünkön is olvas, ír és beszél, német nyelvű és az Archiv für Reformationsgeschichte (NSZK) 1980. évfolyamában megjelent írásában adatokat fűz Andreas Fischer életútjához. Fischer német származású, de a krakkói egyetemen tanult, és egyike volt az anabaptizmus korai hirdetőinek Szlovákiában. Érdeklődési köre kiterjedt az anabaptizmuson túl a spirituális, pre-unitárius és kommunista irányzatokra is.

Írásbeli munkáinak nagy részét kora megsemmisítette. Ezért jelentős most felfedezett levele, melyet Eperjes (Presov) városából írt Lang Ezsaiás lutheránus lelkészhez, aki a szomszédos Bártfán (Bardejov) működött. A levél Bártfán maradt fenn, és Urban innen közölte egy korabeli lutheránus kommentárjaival együtt. Az eredeti szöveg latin nyelvű.

A korai protestantizmus történetének egyik kis epizódját megvilágító írást érdemes a szakembereken túlmenően az 1540 előtti korszak iránt érdeklődőknek is elolvasni.

Ferencz József teológiai munkássága

E címen és tárgykörből készül teológiai doktori értekezése megírására Rezi Elek bágyoni lelkész, aki Kolozsvárt sikerrel letette a doktori tanfolyamra előírt vizsgát.

Néhaj Ferencz József püspök (1835–1928) hosszú élete folyamán különösen Unitárius Káté c. munkájával végzett maradandó értékű

teológiai munkásságot, de nem hagyhatók figyelmen kívül egyéb, e tárgykörben megjelent más munkái is.

Érdeemes volna tanulmányozni azokat a külföldi forrásokat is, melyek hatottak teológiai gondolkodásának kifejlődésére.

Érdeklődéssel nézünk a készülő dolgozat elé.

MÁSOK RÓLUNK

Theológiai Szemle

Az 1981. évi második szám ismét gazdag tartalommal jelent meg dr. Pröhle Károly felelős szerkesztő és munkatársai gondozásában. Olvas-hatjuk Billy Grahamnak disz doktori székfoglaló beszédét, megemlékezést Dosztojevskij halálának száz-éves fordulójáról és méltatást a Vizsolyi Biblia új kiadásáról.

A Theológiai Szemle könyvismertetés rovatában „Szép kezdeményezés folytatása” c. dr. Tenke Sándor meleg hangú ismertetést közöl 1980-ban megjelent Dávid Ferenc Breviárium c. kiadványunkról, kiemelve, hogy dr. Erdő János kolozsvári teológiai professzor Dávid Ferenc biblicizmusa c. tanulmányát angol nyelven olvasta fel az 1979. évi siklósi szimpozionon, melyet a Magyar Tudományos Akadémia rendezett. Ör-vendünk az elismerő soroknak, melyek a Szemle 124–125. lapjain jelentek meg, és a teológiai kérdések iránt érdeklődő olvasóink figyelmét felhívjuk a folyóíratra, mely a kiadónál, az Ökumenikus Tanácsnál rendelhető meg (1146 Budapest, Abonyi u. 21.).

Békehiřnők

A baptista egyház hetilapja ritkán számol be az unitárius egyház életének eseményeiről. Annál nagyobb örömmel olvastunk a lap 1981. évi ápr. 26-i számában Győri Kornél felelős szerkesztő-helyettes tollából egy kedves hangú, elismerő ismertetést „Az egészen régiből az egészen új” címen a Hőgyes u.-i templomban felavatott Bartók Béla-emlékről. A recenzens idéz dr. Ferencz József püspök, Bartók Béla főgondnok és a szobor alkotója, Zágonyi Sándornak az ünnepélyen elhangzott megnyilatkozásaiból.

The Inquirer

Az angol unitáriusok szemléje április 18-i számában Kenneth Twinn magyarul tudó nyugalmazott lelkész részletesen ismerteti „Dávid Ferenc Breviárium” című 1980-ban megjelent kiadványunkat. Angol fordításban közöl több, Dávid Ferenc munkáiból választott idézetet is.

Püspökhelyettes nő Norvégiában

Az Evangélikus Élet adott hírt arról, hogy Svanaug Marie Ljodal norvég lutheránus lelkész nőt, Domtemplomi lelkésszé nevezték ki. A püspök és esperes távollétében a Dom-templomok lelkészei a püspöki teendőket is ellátják. Így a lelkész nőt, ha az említett körülmény bekövetkezne, lenne a Norvég Evangélikus Egyház első — ideiglenes — női püspöke.

Faith and freedom

Oxfordban jelenik meg évente három alkalommal E. SH. Price szerkesztésében az angol unitáriusok folyóirata, mely tartalmát illetően megélel az Erdélyben megjelenő Keresztény Magvetőnek. Az 1980. évi őszi számban a könyvismertetés rovatban Kenneth Twinn, minden magyar unitárius ügy jó barátja, egészoldalas cikkben részletesen ismerteti még 1979-ben Budapesten megjelent „Dávid Ferenc és az unitárius vallás” című könyvünket. Megállapítja, hogy Dávid Ferenc idejének unitarizmus kiteljesedett, és a ma embere számára is a jézusi hit igazi alapját képezi.

Új ember

Dávid Ferenc (+1579) a hitújítási küzdelmekről forrongó Erdély tragikus sorsú püspöke a ma emberének üzen Breviáriumával, életművével, pedig halálának 400 éves évfordulója is elmúlt már. Talán azért szólhat minden utólagosan erőszakolt korrekció vagy belemagyarítás nélkül is hozzánk, hívő emberekhez, mert éppen napjainkban találunk vissza — megszámlálhatatlanul sok fölösleges és fájdalmas kitérő után — ahhoz a gondolatkörhöz vagy inkább magatartáshoz, amelyet az ökumenizmus fogalma jelöl, s amit — nemcsak kisebbségi sorsa kényszerétől hajtvva, hanem a Szentírás-elmékedésektől vezetettve — Dávid Ferenc ismert föl kora vallási kérdésekben könyörtelenül ítélő világában. A református Méliusz Péterhez intézett Refutációjában ezt írta: „Nincs nagyobb esztelenség, sőt lehetetlenség, mint külső erővel kényszeríteni a lelkiismeretet s a lelket, aki felett hatalommal csak teremtője bír.” Eretnek újításnak bélyegzett tanítását ugyanott e szavakkal védi: „Ha hibásak lennénk is, Isten parancsa szerint meggyógyítani kellene bennünket, nem pedig elveszíteni.” — Kegyelmet kérő alázata, ha az embereknél nem is, Istennél bizonyára meghallgatásra talált.

(Giczy György)

Nikodim metropolita könyve

Az Osservatore Romano december 31-i száma jelenti, hogy a Szovjetunióban kiadták a néhai Nikodim leningrádi orosz-orthodox metropolita nagy könyvét XXIII. János pápa életművéről, melyben az 1978-ban — I. János Pál pápa karjai között — váratlanul elhunyt és az ökumenizmusért oly sokat tett metropolita különösen János pápa keresztényegység törekvéseit méltatja. Nikodim könyve már megjelent németül és közeli olasz nyelvű kiadására is számítanak.

Trzej biskupi Tres Obispos

Magyar Szemle címen a Lapkiadó Vállalat már évek óta különféle nyelveken, így spanyolul és lengyelül is képes folyóiratot ad ki az említett nyelveken olvasó és hazánk dolgai iránt érdeklődő külföldi olvasók tájékoztatására.

A fenti címen a spanyol és a lengyel nyelvű szemle 1981. évi 2. számában képes riport jelent meg, mely bemutatja az olvasóknak fényképen és képes szövegben dr. Bartók Tibor református zsinati elnök, püspököt, dr. Káldy Zoltán lutheránus püspök-elnököt és egyházaikat. A csatolt képeken az olvasók megismerik a debreceni református nagytemplomot és a budapesti Deák téri lutheránus templom belsejét.

A riport fényképeken bemutatja dr. Ferencz József unitárius püspököt, amikor palástosan, a Bartók Béla emlékünnepeken bibliát olvas, továbbá Szent-Iványi Ilona lelkész nőt, amikor az unitárius vasárnapi iskolás gyermekek körében az I. emeleti tanácsteremben oktatást tart.

A kíséző szövegben elismerő szavakat olvashatunk egyházunk munkájáról, Bartók Béla főgondnokunkról, valamint arról, hogy egyházunk Unitárius Élet címen lapot ad ki. Szól könyvtárunkról és levéltárunkról, megemlíti egyházunk jó kapcsolatát a budapesti Evangélikus Teológiai Akadémiával, valamint arról is szól, hogy Szent-Iványi Ilona két évet tanult az oxfordi unitárius teológiai fakultáson. Azzal zárja az ismertetést, hogy az unitáriusok hűségesek az ember Jézus bibliai tanításaihoz.

Kempis Tamás 600 éve született

A „Krisztus Követése” szerzőjének 600. születésnapjáról emlékeztek meg szülővárosában, Kempenben (Nyugat-Németország). Fiatal színészek és zenészek a kempeni Szent Péter templomban Hemerle püspök jelenlétében a „Krisztus követése” szövegének felhasználásával jelenítették meg Kempis Tamás gondolatait. A dramatizálás ötletét dr. Reuter prépost vetette fel 1978-ban. A templom barokk szentélyében előadott mű megrázó hatást váltott ki a templomot betöltő hallgatóságban. A szereplők átélt játéka és a kitűnő kosztümök csak emelték az előadás értékét. A kórus kitűnően megkomponált éneke és a zene jól egészítette ki az előadást.

Hódmezővásárhely

A templom javítására eddig közel 100 000 forint érkezett be. Szeretettel várják a további adományokat!

Az 1981. évi második szám ismét gazdag tartalommal jelent meg dr. Pröhle Károly felelős szerkesztő és munkatársai gondozásában. Olvas-hatjuk Billy Grahamnak díszdoktori székfoglaló beszédét, megemlékezést Dosztojevszkij halálának százéves fordulójáról és méltatást a Vizsolyi Biblia új kiadásáról.

A Theológiai Szemle könyvismertetés rovatában „Szép kezdeményezés folytatása” c. dr. Tenke Sándor meleg hangú ismertetést közöl 1980-ban megjelent *Dávid Ferenc Breviárium* c. kiadványunkról, kiemelve, hogy dr. Erdő János kolozsvári teológiai professzor Dávid Ferenc biblicizmusa c. tanulmányát angol nyelven olvasta fel az 1979. évi siklósi szimpozionon, melyet a Magyar Tudományos Akadémia rendezett. Örvendünk az elismerő soroknak, melyek a Szemle 124–125. lapjain jelentek meg, és a teológiai kérdések iránt érdeklődő olvasóink figyelmét felhívjuk a folyóíratra, mely a kiadónál, az Ökumenikus Tanácsnál rendelhető meg (1146 Budapest, Abonyi u. 21.).

Békehírnök

A baptista egyház hetilapja ritkán számol be az unitárius egyház életének eseményeiről. Annál nagyobb örömmel olvastunk a lap 1981. évi ápr. 26-i számában Győri Kornél felelős szerkesztő-helyettes tollából egy kedves hangú, elismerő ismertetést „Az egészen régiből az egészen új” címen a Hőgyes u.-i templomban felavatott Bartók Béla-emlékről. A recenzens idéz dr. Ferencz József püspök, Bartók Béla főgondnok és a szobor alkotója, Zágoni Sándornak az ünnepélyen elhangzott megnyilatkozásaiból.

The Inquirer

Az angol unitáriusok szemléje április 18-i számában Kenneth Twinn magyarul tudó nyugalmazott lelkész részletesen ismerteti „Dávid Ferenc Breviárium” című 1980-ban megjelent kiadványunkat. Angol fordításban közöl több, Dávid Ferenc munkáiból választott idézetet is.

Oxfordban jelenik meg évente három alkalommal E. SH. Price szerkesztésében az angol unitáriusok folyóirata, mely tartalmát illetően megfelel az Erdélyben megjelenő Keresztény Magvetőnek. Az 1980. évi őszi számban a könyvismertetés rovatban Kenneth Twinn, minden magyar unitárius ügy jó barátja, egészoldalas cikkben részletesen ismerteti még 1979-ben Budapesten megjelent „Dávid Ferenc és az unitárius vallás” című könyvünket. Megállapítja, hogy Dávid Ferenc idejének unitarizmusa kiteljesedett, és a ma embere számára is a jézusi hit igazi alapját képezi.

Új ember

Dávid Ferenc (+1579) a hitújítási küzdelmekről forrongó Erdély tragikus sorsú püspöke a ma emberének üzen Breviáriumával, életművével, pedig halálának 400 éves évfordulója is elmúlt már. Talán azért szólhat minden utólagosan erőszakolt korrekció vagy belemagyarítás nélkül is hozzánk, hívő emberekhez, mert éppen napjainkban találunk vissza — megszámlálhatatlanul sok fölösleges és fájdalmas kitérő után — ahhoz a gondolatkörhöz vagy inkább magatartáshoz, amelyet az ökumenizmus fogalma jelöl, s amit — nemcsak kisebbségi sorsa kényszerétől hajtva, hanem a Szentírás-elmélkedésektől vezetve — Dávid Ferenc ismert föl kora vallási kérdésekben könyörtelenül ítélő világában. A református Méliusz Péterhez intézett Refutatiójában ezt írta: „Nincs nagyobb esztelenség, sőt lehetetlenség, mint külső erővel kényszeríteni a lelkiismeretet s a lelket, aki felett hatalommal csak teremtője bír.” Eretnek újításnak bélyegzett tanítását ugyanott e szavakkal védi: „Ha hibásak lennénk is, Isten parancsa szerint meggyógyítani kellene bennünket, nem pedig elveszíteni.” — Kegyelmet kérő alázata, ha az embereknél nem is, Istennél bizonyára meghallgatásra talált.

(Giczy György)

Püspökhelyettes nő Norvégiában

Az *Evangelikus Élet* adott hírt arról, hogy Svanaug Marie Ljodal norvég lutheránus lelkésznőt, Domtemplomi lelkésszé nevezték ki. A püspök és esperes távollétében a Dom-templomok lelkészei a püspöki teendőket is ellátják. Így a lelkésznő, ha az említett körülmény bekövetkezne, lenne a Norvég Evangelikus Egyház első — ideiglenes — női püspöke.

Nikodim metropolita könyve

Az *Osservatore Romano* december 31-i száma jelenti, hogy a Szovjetunióban kiadták a néhai Nikodim leningrádi orosz-orthodox metropolita nagy könyvét XXIII. János pápa életművéről, melyben az 1978-ban — I. János Pál pápa karjai között — váratlanul elhunyt és az ökumenizmusért oly sokat tett metropolita különösen János pápa keresztényegység törekvéseit méltatja. Nikodim könyve már megjelent németül és közeli olasz nyelvű kiadására is számítanak.

Magyar Szemle címen a Lapkiadó Vállalat már évek óta különféle nyelveken, így spanyolul és lengyelül is képes folyóiratot ad ki az említett nyelveken olvasó és hazánk dolgai iránt érdeklődő külföldi olvasók tájékoztatására.

A fenti címeken a spanyol és a lengyel nyelvű szemle 1981. évi 3. számában képes riport jelent meg, mely bemutatja az olvasóknak fényképen és képes szövegben dr. Bartha Tibor református zsinati elnök, püspököt, dr. Káldy Zoltán lutheránus püspök-elnököt és egyházaikat. A csatolt képeken az olvasók megismerik a debreceni református nagytemplomot és a budapesti Deák téri lutheránus templom belsejét.

A riport fényképeken bemutatja dr. Ferencz József unitárius püspököt, amikor palástosan, a Bartók Béla emlékünnepeken bibliát olvas, továbbá Szent-Iványi Ilona lelkésznőt, amikor az unitárius vasárnapi iskolás gyermekek körében az I. emeleti tanácsteremben oktatást tart.

A kíséző szövegben elismerő szavakat olvashatunk egyházunk munkájáról, Bartók Béla főgondnokunkról, valamint arról, hogy egyházunk Unitárius Élet címen lapot ad ki. Szól könyvtárunkról és levéltárunkról, megemlíti egyházunk jó kapcsolatát a budapesti Evangelikus Teológiai Akadémiával, valamint arról is szól, hogy Szent-Iványi Ilona két évet tanult az oxfordi unitárius teológiai fakultáson. Azzal zárja az ismertetést, hogy az unitáriusok hűségese az ember Jézus bibliai tanításaihoz.

Kempis Tamás 600 éve született

A „Krisztus Követése” szerzőjének 600. születésnapjáról emlékeztek meg szülővárosában, Kempenben (Nyugat-Németország). Fiatal színészek és zenészek a kempeni Szent Péter templomban Hemerle püspök jelenlétében a „Krisztus követése” szövegének felhasználásával jelenítették meg Kempis Tamás gondolatait. A dramatizálás ötletét dr. Reuter prépost vetette fel 1978-ban. A templom barokk szentélyében előadott mű megrázó hatást váltott ki a templomot betöltő hallgatóságban. A szereplők átélő játéka és a kitűnő kosztümök csak emelték az előadás értékét. A kórus kitűnően megkomponált éneke és a zene jól egészítette ki az előadást.

Hódmezővásárhely

A templom javítására eddig közel 100 000 forint érkezett be. Szeretettel várják a további adományokat!

Művelődéstörténeti tanulmányok

A romániai *Kriterion* 1980-ban fenti címen 330 oldalas kötetet jelentetett meg Csetri Elek, Jakó Zsigmond, Sipos Gábor és Tonk Sándor szerkesztésében.

A gazdag tartalommal számos tanulmány érint unitárius vonatkozású eseményeket, adatokat, mint pl. Szabó Miklós „Erdélyi diákok külföldi egyetemjárása a XVI–XVIII. században” és Kóczány László „Adatok a felvilágosodás és a reformkor eszméinek terjedéséhez Erdélyben”.

Lakó Elemér tanulmánya „A Kolozsvári Unitárius Kollégium Könyvtárának kéziratok a Kolozsvári Akadémiai Könyvtárban” későbbi időpontban a Keresztény Magvető útján közelebb kerül az unitárius olvasótáborhoz.

Kis Ferenc kutató az unitárius Kádár József (1850–1939) munkásságát ismerteti, akinek szorgalmas egyháztörténeti munkásságát és öntudatos unitáriusát már Kelemen Lajos történíró ismertette (Emlékbeszéd Kádár József sírjánál, az Erdélyi Múzeum Egyesület Désen 1942-ben tartott vándorgyűlésén). Kádár József Várfalván született. Szülei középsorú, józan gondolkodású székely gazdálkodók. Abból a társadalmi rétegből származott, amely a soraiból kikerült törekvő fiatalok révén az erdélyi magyar értelmiség állandó megújódását biztosította. Árkosi István várfalvi rektor ismerte fel tehetségét és küldte a tordai Unitárius Gimnáziumba. A kolozsvári kollégiumban érettségizett 1871-ben. Tanári oklevelet szerzett, és unitárius egyházi támogatással került Désre, ahol egy életen keresztül dolgozott. Megírta Szolnok-Doboka megye monográfiáját és a dési református eklézsia történetét. Reméljük, hogy kéziratban maradt helytörténeti vonatkozású munkáinak kiadására is sor kerül.

IRÉNKE NÉNI

özv. Kincses Lászlóné sz. Nagy Irén
1890–1981.

A füzeggyarmati unitárius templomban gyászolók sokasága gyűlt egybe, hogy júni. 2-án búcsút vehessenek Irénke nénitől. 1918-ban, mint fiatal tanítónőt, Dévaványáról hozta el férje, s így lett egyszerre tiszteletes asszony és az akkori füzeggyarmati unitárius felekezeti iskola tanítónője. Férje korai, 1937-ben bekövetkezett halála után az utód lelkesek támogatója volt, és lelkiismeretesen látta el az iskolában a tanítás munkáját.

Az állam és egyház között létrejött egyezmény után állami szolgálatba lépett, és nyugdíjba vonulásáig számos kintutó oklevelet kapott. Elete vége felé pedig sorban érkezett az arany-, a gyémánt- és a vasdiploéma, jelezve, hogy messze túnt évekkel ezelőtt lépett a nevelés ügyének szolgálatába.

Szigorú, de igazságos nevelő volt. Ma már nagymama korú növendékei közül is sokan emlegették, hogy milyen sokat köszönhettek azoknak az éveknél, melyeket a keze alatt töltöttek az iskolában.

Unitárius hitünket felnőtt korában ismerte meg, de annak meggyőződéses vallója és követője volt haláláig. Szorgalmas olvasója volt az Unitárius Eletnek is, és egyike volt a legpontosabb előfizetőknek.

Elete utolsó évtizedét az evangélikus egyház békésabai szeretetotthonában töltötte, ahol gondoskodás és megbecsülés vette körül. Mindig örült, ha egyházunk képviselői vagy egykori tanítványai meglátogatták. Hallása és látása meggyengült az évek során, s így sokat szenvedett, de türelemmel viselte a megpróbáltatásokat.

Temetésén a szolgálatot László Andor, Bajor János, és alulírott végezték, kívánsága szerint. Az egyetemes egyház nevében Huszti János mondott búcsúszavakat.

Együttérző részvétellel helyeztük el hamvait férjének a füzeggyarmati temetőben levő sírjában.

Aldott marad emlékezete.

Dr. Ferencz József

MÁTRAI BETEGH BÉLA

Hiába múltak el évezredek emberi sorunkban a teremtés hajnala óta, vívódásaink megmaradtak, s ma is ugyanazok a születés és halál, a megérkezés és a távozás kérdését illetően, mint régen voltak. És a kérdések is ugyanazok: Megsemmisül-e a létem és az öntudatom, vagy marad belőlem valami? — Miért hordozzuk magunkban az igazság, a szépség és a boldogság vágyát, ha a halál mindent megsemmisít? — Miért fonódnak személyek köré a szeretet szálai, ha egyszer végleg el kell őket veszíteni? — Miért van tudatos lét, és miért van akarat, ha minden belevész a semmibe?

Gyászunkban vetődnek fel ilyen és ehhez hasonló kérdések a lelkünk mélyén, s ilyenkor válik számunkra érthetővé az az irodalom — legyen az filozófiai vagy teológiai —, amely e problémákkal foglalkozik s próbálja a szellem boncképe alá vonni ezeket a kérdéseket azért, hogy valami választ adjon rájuk, akár a hitnek, akár a tudásnak ide vonatkozó feleleteivel.

Mi a hit szavával és a hit erejével szölkünk és beszélünk e felvetődő kérdésekről, és így érezzük, hogy a halálon túl is összekapcsolódunk bizonyos személyekkel. E hitben születő érzések arra kényszerítenek, hogy virágot vígyunk szereteteink sírjára, és áldott emlékezésben gondoljunk az előttünk járókra. E hitben születő érzések viszik, kalandoztatják gondolatainkat egy, az élők számára ismeretlen világba, ahova mi is követni fogjuk őket. És ez a hit szülte érzés a SZERETET, mely mindennél nagyobb hatalom a földön.

Egyházi anyakönyvünkbe szomorúan jegyeztük be, hogy Mátrai Betegh Béla

mikor halt meg, mi volt a foglalkozása, és mi volt a halál oka, mert ezek a rovatok minden halálesetkor kitöltésre várnak. De nem tudtuk beírni, feljegyezni azt, amit a szívünk és az iránta való szeretetünk sugall, mert nincs rá rovat, hogy beírjuk: **Ó A LÉLEK HANGJÁN SZÓLNI TUDÓ UJSAGIRO VOLT.** Mert **Ó** a lélek anyanyelvén, a SZERETET hangján, és a SZERETET szavával szólt, írt és beszélt. Hogy **Ó** nem a betűt, hanem a lélek ihletését kereste valahányszor leült a fehér papír elé. Tudta, hogy mindennel felér és mindenért kárpótol az, ha a lélek megnyilatkozásán keresztül a hivatásszeretet inspirációja hatja át lényét. Tudott írni a szimbólumok csodás nyelvén. Tudta, hogy így könnyebben értik, és kétérdés nélkül fogadják el és teszik magukévá tiszta és mély gondolatait az emberek.

A Bartók Béla centenárium első, a mi Nagy Ignác u.-i unitárius templomunkban tartott ünnepségén **ő** tartotta az emlékbeszédet és idézte a nagy unitárius zeneszerzőnek azt a sokszor hangoztatott útmutató figyelmeztetést, hogy „**CSAK TISZTA FORRÁSBÓL!**” — Ha Bartók zenéje az ősi énekek, a nép dalainak tiszta forrásából fakadt, úgy Mátrai Betegh Béla szava, írása, de még a hallgatása, a hallgatásról és esendről vallott megnyilatkozása is, ugyanebből a TISZTA FORRÁSBÓL fakadt.

Mi is mindannyian, akik ismertük **ő**t, tudjuk és érezzük, hogy **ő** olyan indítást kapott, amely kitöltötte egész életét. A lélek szaván keresztül csak az **ő** számára hallhatóan, olyan küldetést kapott, amely kitöltötte egész életét. Így lehetett megnyilatkozó szava sokak, ezrek, százazrek, számára is felrázó erő, jellemformáló akarat és önmagukba nézésük kényszere. Harcolni nem tudott, de hízlegni sem; — egy jó szóra azonban megnyílt szíve, és könnyel teltek meg szeméi, ha valami felismerés, ha valami nagy igazság, ha valami nagy érzés fogta el szívét. És mégis hányszor nem volt magával elégedett. Többet, nagyobb akart, s mi is, s bizonyosan **ő** is tudja már, hogy így volt ez jó. Nem lehetett láng, hogy világítson, vagy csak világítson, lett hát parázs, hogy melegítsen, mert igazán csak arról tudott szólni a lélek szavával a lélek hangján keresztül, ami szép, ami jó, ami nagy, ami az életnek értéke. Milyen csodásan fel tudott emelkedni a fájdalmak szoritásából zsoldos érzések magaslataira, bár nem zsoldárszövegeket írt, de érezte mindég küldetése nagyszerűségét.

Temetésén a ravatalozóban a lelkes szolgálatot Huszti János végezte, Pethő Tibor főszerkesztő mondott búcsúztatót. Édesanyja, Mátrai Erzsébet sírja fogadta magába koporsóját. Sírjánál dr. Ferencz József püspök végezte a gyászszertartást.

(A megemlékezés nagyrészt kivonat Huszti János temetési beszédéből.)

Püspök levele lelkipásztorához

Egyházunk levéltárának ajándékozták Ferencz József püspök (1876—1928) 1906-ban kelt levelét, melyet egyik fiatal lelkészéhez írt. A probléma, amit a levél érint, ismétlődő. Ezért közöljük a levelet:

„A mi nősülési szándékát illeti, bár annak is örvendezek, de kénytelen vagyok kijelenteni, hogy egyházi törvényeink értelmében más vallású nővel házasságot nem köthet, s olyan lelkészt sem fog kapni, unitárius lelkészt értek, aki egyházzal is egybeadja. Azzal pedig, remélem, nem kíván példát adni híveinek, ennek a tisztas gyülekezetnek, hogy egyházi áldás nélkül is lehet — lelkésznek — házasságot kötni. A szabadelvűségnek bármilyen magas polcára helyezkedjünk is, azért senki el nem ítélné, ha megkívánjuk, hogy lelkészeink saját vallásukhoz tartozó nővel kössenek házasságot. Hogyan érvelhet egy unitárius lelkész saját hitvallásunk igazsága mellett, ha neje más templomba jár, vagy más vallást követ?

Ha az a leány, akit nőül venni szándékozik, olyan művelt, az általánost nem fogja csak kilátásba helyezni, hanem megteszi, ha szereti, mielőtt frigyét kötnének...

A levél ajándékozója elmondotta, hogy édesapja volt a levél címzettje, édesanyja a házasságkötés előtt áttért az unitárius egyházba, és szülei hosszú életen keresztül boldogan éltek együtt, és édesapja lelkészi munkája megbecsült volt az egyházban.

HÍREK

Az esztergomi Bazilika külső restaurálását nemsokára befejezik. Az évek óta tartó munkálatokra több mint 70 millió forintot költött az állam. A Műemléki Felügyelőség restaurátorai tovább folytatják a XVI. századból származó és a Bazilikába beépített Bakócz-kápolnának, Magyarország legszebb épségben megmaradt reneszansz építményének a restaurálását.

Balázs Mihály szegedi egyetemi adjunktus kandidátusi disszertációját április 17-én védte meg a Magyar Tudományos Akadémián. Dolgozatának címe „Az erdélyi antitrinitáriusok az 1560-as évek második felében.” Érdeklődéssel várjuk e munka nyomtatásban való megjelenését.

A Magyar Konzervipar című érdeklődési körünktől kissé távol eső üzemi hetilap május 6-i számának „Tájak, korok múzeumok” rovatára Dr. Szent-Iványi József hívta fel figyelmünket. E cikkben megértéssel és szeretettel ismertették kocsordi gyülekezetünk létrejöttét, templomának építését, a kazettás menyezetet és az 1939-ben vásárolt harangot. A cikk fényképen mutatja be a kocsordi templom tornyát és megállapítják, hogy a forma, „Kós Károly hatását idézi”.

Tanú címen a Móra Kiadó regényt jelentetett meg Dávid Antal tollából Orbán Balázs életéről. A Magyar Nemzet május 3-1 számában „Egy történelmi regény hiányosságai” címen dr. Márkos Jenő egyházi tanácsos kéthasábos hozzászólásában rámutat arra, hogy a regény szerzője nem használta fel „Orbán Balásznak a múlt század végi lapokban megjelent több száz nyomtatott hasábot kitevő önéletrajzi visszaemlékezését és 130-ra tehető — nagyrészt ma is hozzáférhető levelét. Ezek hiányában a regény inkább az Orbán Balásról mások által

jól-rosszul megírt rövid életrajzokon alapszik. Így az életrajzban egyes események óhatatlanul torzítva jelennek meg, más jellemző részletek hiányoznak”.

Pestlőrinci unitárius templomunk az új, Havanna lakótelep tizemeletes házai között, megújított környezetben, megszépítve folytathatja munkáját. A Kerületi Tanács és az Építő Vállalatok gondoskodásából a templom környéke fokozatosan rendeződik. Ma már új járdán jutunk el a templomhoz, mely előtt széles gépkocsit vezet el, melyen rövidesen autóbussz fog közlekedni.

Május 31-én a gyülekezet emléktáblát avatott a bejárati ajtó felett, mely a templomépítő lelkész, Pethő István és a gyülekezet egykori áldozatos munkáját örökíti meg. Ugyancsak emléktábla jegyzi fel azt, hogy a harangot a gyülekezetnek Petró István és felesége adományozták. Az ünnepségen budapesti híveink közül is szép számmal jelentek meg. Örömmel köszöntöttük az egykori templomépítő presbiterek közül Kozma András gondnokot, Szabó József és Domokos Albert presbitereket.

Kalotai Tiborné férje elhunytának egy éves évfordulóján, emlékeztetőre 1000 forintot adományozott az Unitárius Élet javára.

Kaplayné Schey Marianna elhunyt huszonöt éves évfordulóján, emlékeztetőre, testvere, K. dr. Schey Ilona 1000 forintot adományozott az Unitárius Élet javára.

Nagy Géza, a budapesti egyházközösség legidősebb tb. presbitere bibliát ajándékozott a pünkösdi ünnepen konfirmált fiataloknak.

Dr. Aranyos Zoltán református zsinati tanácsossal interjút közölt „Párbeszéd és együttműködés” címen a Magyar Nemzet május 9-i száma, miután a hazai egyházak vezetői — köztük egyházunk is — részt vettek a Fővárosi Tanács Elnöksége által tartott tanácskozáson. A Főváros iránti szeretet és jogos büszkeség minden magyar ember szívében él, és ebben a különböző egyházak hívő tagjai is együttléssel osztoznak.

Csiszér József budapesti presbiter korábbi években gyakorolt szép példaadásához hasonlóan, az 1981. pünkösdjén konfirmált ifjakat megajándékozta a Kolozsvárt kiadott „Négyszáz év emléke” című kötetrel. Ugyancsak ajándékot adott azoknak a gyermekeknek, akik Szent-Iványi Ilona lelkész vezetésével a püspöki iroda tanácstermében minden második vasárnap vallásos oktatásban vettek részt. A gyermekek közül a legjobbakat a dr. Erdő János szerkesztette, „Kis Biblia” című második kiadásban megjelent, bibliai történeteket és egyháztörténelmi adatokat, énekeket tartalmazó értékes könyvvel jutalmazta. Csiszér József presbiter könyvajándékal példamutatóak.

A Reformátusok Lapja legutóbbi számaiban a rovásírásos feliratok ismertetése során szép megemlékezést olvashatunk a homoródkarácsonyfalvi és széckelyderzsi unitárius templomok rovásfeliratairól Forrai Sándor tollából.

KÜLFÖLDI HÍREK

425 esztendő fennállásának évfordulóját ünnepli 1982-ben a kolozsvári Brassai Samuel liceum, melynek jogelődje a kolozsvári unitárius kollégium volt, adta hírül Boda Károly, az intézet igazgatója. A pontos időpontot később állapítják meg.

Romániai látogatáson volt dr. Bartha Tibor és dr. Tóth Károly református püspök. Meglátogatták a nagyváradi és a kolozsvári református egyházkerületek püspökeit. Bukarestben fogadta őket Justin, az ortodox egyház pátriárkája és Jon Rosianu, a romániai Állami Egyházügyi Hivatal elnöke.

Nagy Jenő ny. tordai zenetanár, a kolozsvári kollégium egykori diákja 63 éves korában elhunyt.

Santa Monica, kaliforniai város unitárius gyülekezetének termét A. Thiermann festőművész egy 30 méter hosszú festménnyel gazdagította, melyen a humanizmus, a haladás és a vallási türelem képviselői között ott láthatjuk Dávid Fe-

rene alakját is, akinek megkomponálására az ismert 1568. évi országgyűlést ábrázoló festmény ihlette az amerikai művészt.

Párizs katolikus érsekeről többször olvastunk az egyházi sajtóban. Jean-Marie Lustiger érsek valóban zsidó származású — állapította meg a hazai katolikus sajtó —, de apja sohasem volt rabbi.

HALOTTAINK

KADÁR KÁROLY

A család és híveink részvéte mellett temettük május 19-én a Farkasréti temetőben Kádár Károly 83 éves presbíterünket. Odaadó és hűségű egyházi munkás volt. Ünnepnapjaink és vasárnapjaink állandó templomlátogatója. Hűsége és példamutatása elismeréseként a közelmúltban választotta meg Egyházi Képviselő Tanácsunk örökös tagjának. Halálával nemcsak egy hely üresedett meg Nagy Ignác u.-i templomunkban, hanem egy mélyen vallásos lélekkel és egyházzért minden áldozatra kész hívünkkel lettünk szegényebbek. Emléke szívünk szeretetében fennmarad.

Temetésén a szolgálatot Bajor János és Huszti János végezték.

Özv. Kádár Károlyné — férje emlékére 10 000,— Ft-os adományt juttatott az egyházközösségnek. Hálásan köszönjük a hitvesi szeretetnek a gyászban is megmutató cselekvő ragaszkodását. (H. J.)

A BUDAPESTI GYÜLEKEZET HALOTTAI

Az Új Köztemetőben május 11-én temetett 88 éves Siménfalvy Gyula az Újpest-Megyeri temetőben május 11-én temetett Gergely Imre 65 éves, és ugyancsak az ebben a temetőben 67 évesen eltemetett Fehér István híveinket.

A Budakeszi temetőben a 83 éves Soós Zoltán, a Vác-Alsóvárosi temetőben Tóth Mihályné Fülöp Sára és az Óbudai temetőben május 23-án a 70 éves Jász Józsefné Sövény Kornélia ravatalánál búcsúztunk.

Madaras községben május 29-én Olteán Lászlóné Bíró Rozália 83 éves testvérünket búcsúztattuk. A 91 éves Nagy Józsefné Vass Erzsébet temetése június 8-án volt az Új Köztemetőben, aki hűségű templomjáró, mélyen vallásos, nagy családját szerető ember volt.

Halottainkra emlékezve, a Jelenésekről írott könyv 14. rész, 13. versét idézzük: „Boldogok a halottak, akik az Úrban halnak meg...”; és azzal kívánunk vigasztalódást szeretett hozzátartozóinknak. Emléküket őrizzük.

UNITÁRIUS ÉLET

Laptulajdonos

a Magyarországi Unitárius Egyház

Felelős szerkesztő:

Dr. Ferencz József

Felelős kiadó:

Huszti János

V., Nagy Ignác u. 4. Budapest, 1055

Távb.: 113-094

Szerkeszti a szerkesztő bizottság

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a Postai Központi Hírlap Irodánál (KHI 1900 Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámára.

Evi előfizetési díj 54,— forint

Külföldre évi 63,— forint

INDEX: 25.842

Egyetemi Nyomda — 81.6865 Budapest, 1981

Felelős vezető Sümeghi Zoltán igazgató

HU ISSN 0133—1372